

DROBNÉ ZÁHADY REJSTRÍKU REČKOVY KOLEJE

FRANTIŠEK ŠMAHEL

SMALL MYSTERIES OF THE REGISTRY OF REČEK'S COLLEGE

The article analyses two entries in the manuscript VI E f. 8 of Lobkowitz Library in Nelahozeves, which contains the oldest book catalogues of libraries of Prague colleges. Most likely, these entries registered the existence of an office for the supervision of public morals, which was, in the author's view, after its re-establishment in September 1483 located in Reček's College. In addition to a hand-over protocol about the return of the seal, the founding charter, the cash box, and keys to the college, these entries also include rules of correct behaviour expected of candidates of holy orders, who may have been at that time residing in the abovementioned college.

Key words: Charles University – College of Virgin Mary – Jan Reček – Old Town of Prague – uprising of 1483 – Office for the Punishment of Mortal Sins – Bishop Augustin Luciani

Rukopis lobkovické knihovny VI E f. 8 je pro badatele neobyčejně cenný, protože obsahuje katalogy knihoven dvou kolejí pražské univerzity ze třetí čtvrtiny 15. století.¹ Dnes už je nade všechnu pochybnost zřejmé, že rejstřík náležel Rečkově koleji, jež si pro své potřeby opatřila jak soupis vlastních knih, tak i revidovaný soupis knih koleje Národa českého.² Vedle obou katalogů rejstřík porůznu zachoval seznamy studentů bakalářů i mistrů Rečkovy koleje a v neposlední řadě též knihovní účty a výčet liturgických i jiných předmětů pro výuku či bohoslužby v kostele sv. Štěpána.³ V komentované edici uvedených latinských zápisů, která nedávno vyšla v tomto časopisu, se pro jejich jazykovou odlišnost nedostalo pozornosti dvěma drobným staročeským zápisům ze s. 36 a 44. První zápis zní:

pag. 36

Anno domini M^oCCCC^oLXXXV feria quarta post Assumpcionem Marie Virginis [17. 8. 1485].

Item dána jest nám pečť.

Item krabice s listy s devíti hampeštními a k tomu u nich pečeti visuté.

¹ Rejstřík už je více než 60 let možné studovat z faksimilie, kterou vydala Univerzita Karlova pod názvem *Katalogy knihoven kolejí Karlovy university*, Praha 1948, zde s. 26 a 27.

² Podrobněji k tomu František ŠMAHEL, *Knihovní katalogy koleje Národa českého a koleje Rečkovy*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis (dále AUC-HUCP) 2/1, 1961, s. 59–85, nebo v německé verzi: Týž, *Die Bücherkataloge des Collegium Nationis Bohemicae und des Collegium Reczkonis*, in: F. Šmahel, *Die Prager Universität im Mittelalter*, Leiden – Boston 2007, s. 405–439.

³ František ŠMAHEL, *Zatoulané drobné texty v nejstarších kolejních katalogích*, AUC-HUCP 50/2, 2010, s. 89–114.

*Item krabice ku větším peniezům chování s řetězem a ten řetěz vo dvaceti a iiii.
Item klíče vod bran, vod sklepu i vod pokojů – vi počestných [= náležitých] klíčů.
To sepsání stalo se pro hodné příčiny, kteréž nyníčko pro krátkost času vyprávěni býti
[nemohú] za těchto úředníků města této obce Víta Salia Šternberského, Jana příkazatele
Mělnického a Václava písaře.*

Vzhledem ke zvolené transkripci sloužící především k pochopení textu není na první pohled zřejmé, že písař psal dosti nedbale. Měl sice vypsanou ruku, nepochybně dobře ovládal latinu, psaná čeština mu však působila potíže. Záznam ze 17. srpna 1485 má standardní datovací formuli a povahu předávacího protokolu. Aniž by bylo řečeno, na koho se vztahuje zájmeno „nám“, písař zaznamenal převzetí pečeti, krabice s devíti zpečetěnými listy, další krabice pro úschovu „větších“ peněz spolu se zabezpečovacím řetězem a klíče od bran, sklepů a pokojů. Těchto nebo jiných náležitých klíčů bylo šest. Zatímco pečeť, či přesněji pečetidlo, a devět fundačních listin by mohlo odpovídat známým skutečnostem Rečkovy koleje,⁴ počet klíčů by měl být mnohem větší. Jelikož však příčiny, pro které se tak stalo, nejsou v zápise „pro krátkost času“ zmíněny, necháme počet klíčů stranou.

Pokud opravdu šlo o písemnosti a předměty Rečkovy koleje, jak tomu nasvědčuje zápis v kolejním rejstříku, stojíme před otázkou, proč k převzetí a k opětovnému vrácení uvedených věcí vůbec došlo. Předně můžeme se značnou jistotou vyloučit možnost, že tito tři muži byli nástupci oněch tří poručníků, které Jan Reček ustanovil ve svém posledním pořízení z 29. října 1439⁵ a jimž pak 20. listopadu 1439 spolu s *directores nacionis Bohemorum* svěřil správu úroků neboli platů plynoucích v budoucnosti koleji. Jmenovitě tehdy šlo o mistra Jana Příbrama, mistra Petra z Mladoňovic a staroměstského pláteníka Pavla. V druhém, doplňujícím pořízení Reček dále výslovně ustanovil, aby mistři českého národa zvolili za každého zemřelého poručníka ze svých řad jiného mistra, „a to tolikrát, kolikrátž by toho bylo potřebie“.⁶ Z tohoto ustanovení je zřejmé, že případní další poručníci měli být mistry domácího národa. Z trojice mužů vystupujících v zápisu ze 17. srpna 1485 žádný nebyl nositelem mistrovského gradu, a proto musíme pro jejich působení v Rečkově koleji hledat jiné vysvětlení.

Jistou indicií však v záhadném zápisu přece jen nalezneme: písař poznamenal, že událost se stala s účastí, z rozhodnutí či alespoň s vědomím úředníka Víta Salia Šternberského, dále Jana příkazatele Mělnického a Václava písaře. Vít je představen dosti záhadně jako úředník města této obce. Co se můžeme dozvědět o dané trojici? Téměř s jistotou lze říci, že Vítem Saliem z roku 1485 byl později věhlasný pražský lékař, majitel domu U Stolice královské na Staroměstském rynku a v letech 1512–1513 i staroměstský konšel. Jelikož se v roce 1497 uvádí jako *doctor artium liberalium et artis medicinae*, musel lékařství vystudovat v cizině. V děkanské knize artistické fakulty přicházejí v úvahu jen dva Vítové, oba z Prahy. Jelikož první se stal bakalářem roku 1478 a druhý o tři roky později, jeden z nich mohl být oním zvláštním „úředníkem města této obce“ v roce 1485.⁷

⁴ Viz k tomu podrobně Michal SVATOŠ, *Jan Reček a jeho písemná pozůstalost v archivu pražské univerzity*, AUC-HUCP 14, 1974, s. 121–160.

⁵ M. SVATOŠ, *Jan Reček*, s. 154–157, č. 17.

⁶ M. SVATOŠ, *Jan Reček*, s. 157–159, č. 19.

⁷ Vše, co je o Vítovi Saliiovi známo, snesl již Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, IX, Praha 1893, s. 375, a X, Praha 1894 (podle rejstříku). K bakalářské determinaci obou Vítů z Prahy viz *Monumenta historica*

Druzí dva jmenovaní nám pomohou ještě méně. Jistý písař Václav byl sice roku 1482 písařem staroměstské kanceláře, vzhledem k oblíbenosti tohoto křestního jména je to však nedostatečné vodítko.⁸ Jan příkazatel Mělnický odjinud není vůbec znám. Záhadou je i samo slovo příkazatel, které v staročeském slovníku mělo více významů: učitel, rádce, mistr, vládce, panovník.⁹

Ptáme-li se, kterého „úřadu“ mohli být tito tři jmenovaní úředníky, ocitneme se v ještě větších rozpacích. Staré Město pražské mělo v 80. letech 15. století pouze úřad rychtáře, úřad hor viničných, úřad šestipanský a mostecký, přičemž úředníky obce (*officiales*) byli i další jednotliví zaměstnanci obce. Čtyři přísežné a perkmistra hor viničných volili a dosazovali staroměstští konšelé z měšťanů, kteří byli vlastníky či držiteli vinic.¹⁰ Úřad pro správu mostu sestával ze čtyř funkčních míst, z nichž dvě náležela konšelům a dvě obecním starším. Konečně šestipanský úřad obsazovalo pět starších spolu s jedním konšelem. V obou naposled zmíněných úřadech docházelo ke kumulaci funkcí v rukou několika málo sousedů, kteří je střídavě zastávali jako konšelé a obecní starší. Zčásti tomu tak bylo pro zaškolení osob, které tuto funkci zastávaly poprvé a často i naposled. Pro naše téma je závažné, že ani jeden ze tří úředníků jmenovaných v protokolu ze 17. srpna 1485 žádnou funkci v uvedených městských úřadech nezastával.¹¹

Pokud vycházíme z úvodní domněnky, že se zápis ze 17. srpna 1485 vztahuje k Rečkově koleji, žádný ze staroměstských úřadů či úředníků k ní neměl bezprostřední kompetenční vztah. Neměli bychom však ztratit ze zřetele dobu, k níž se zápis hlásí. Dva roky po mohutném povstání pražských obcí v září 1483 město stále ještě žilo v ovzduší vypjatých náboženských i sousedských sporů.¹² Obě panské skupiny se sice na kutnohorském sněmu 13. března 1485 shodly na náboženském smíru, kališnické obce však zůstávaly ve střehu, neboť vedle náboženského soužití usilovaly o uplatnění zájmů rodícího se městského stavu.¹³ Není pak divu, že v souladu se zápisem o jednotě obcí tří pražských měst z 6. října 1483 měly být na každé radnici znovu obnoveny duchovní úřady, a to se shodnými pravomocemi jako měly kdysi v revolučním období. Výslovně se tak praví v šestém článku tohoto zápisu: „*Item v kompaktátiech zapsáno jest, aby hříechové smrtedlní a zjevní, pro něž se Pán Buoh velmi hněvá a pomsty rozličné na lidi dopúšťtie, stavení byli. Chceme, aby stavování byly, jakožto cizoložstvo, smilstvo, tance, krčmovanie v neděli, oplzlý oděv mužského i ženského pohlavie, všecky hry o peníze, zpievanie nepoctivá a škodlivá. Item*

Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis (dále MUPr), II/1, *Liber decanorum* II, Pragae 1832, s. 132 (1478) a 142–143 (1481). Tomek však nikde ve spojitosti s Vitem Saliem neuvádí přízvisko „Šternberský“.

⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, IX, s. 278.

⁹ Jaromír BĚLIC – Adolf KAMIS – Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník*, Praha 1978, s. 398. Vydávání akademického Staročeského slovníku skončilo u předložky „pří“.

¹⁰ Perkmistry a přísežné hor viničných spolu s jinými městskými úředníky evidoval V. V. Tomek, *Dějepis města Prahy*, IX, s. 293–295, 319–320 a 322–323. Nověji srov. Marie VÁLKOVÁ-FRÝZOVÁ, *Úřad perkmistra pražských viničných hor*, Sborník prací k dějinám hl. m. Prahy (dále SPDHMP) VI, 1930, s. 112–113, 115–116.

¹¹ Starší obecní a úředníky mostu za léta 1477 až 1502 uvádějí jmenovitě výpisy z městských knih, které uveřejnil Josef TEIGE, *Základy starého místopisu pražského (1437–1620)*, *Staré Město pražské*, III, Praha 1915, s. 58–64; výčet šestipánů sestavil Miroslav KRATOCHVÍL, *Šestipanské úřady v Starém a Novém Městě pražském do roku 1547 a jejich knihy*, SPDHMP VI, 1930, s. 255–256.

¹² Podrobně k celé revoltě František ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, *Pražský sborník historický* 19, Praha 1986, s. 35–102.

¹³ Více k tomu František ŠMAHEL, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, in: Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 71–84, zde s. 77–79, kde další literatura.

*aby úřad duchovní na rathúzích proti takovým hříchuom i neřáduom jiným osazen s takovú mocí i povahami, jakož byl prvě zachován.*¹⁴

Ano, to by mohl být úřad, k němuž přináleželi tři v protokolu zmínění úředníci, neboť jeho členy byli též laici. O jeho možném zřízení na pražských radnicích v souladu se zápisem z 6. října 1483 sice v literatuře zmínky nalezneme, avšak bez jakýchkoliv dalších údajů.¹⁵ Opatrnost tudíž je na místě, právě tak jako obezřetnost k domněnkám, jimž se nevyhneme. Předně bychom si měli ozřejmit, co vše je známo o povaze a činnosti tohoto úřadu v minulém období. Po prvé se o úřadu mluví již ve znění čtyř artikulů, které husité z obležené Prahy zaslali s datem 1. července 1420 v propagačním německém a latinském manifestu vojskům míšeňského markraběte. Smrtné hříchy, zvláště veřejné, a všechny nepořádky odporující božímu zákonu měly být v každém stavu „řádne a rozumně od těch, kdo k tomu mají úřad, podle zákona Ježíše Krista mařeny a odstraňovány“.¹⁶

Aby bylo zřejmé, co všechno se má mezi smrtné hříchy zahrnout, manifest jako příklad uvádí nejen „v lidu“ rozšířená smilstva s lehkými ženami, obžerstva, pitky a kouzla, ale i zlodějstva, vraždy, křivé přísahy, lichvu, války, rozbroje a v neposlední řadě též zbytečná řemesla. Mnohem širší výčet se vztahuje na veřejné hříchy kněžstva. Ty rovněž, či ještě více měly být podle epístoly sv. Pavla k Římanům 1, 32 trestány smrtí, což se mělo dokonce vztahovat i na jejich schvalování. Zatím se zde nemluví o novém úřadu, ani o přednostním trestání smrtelných hříchů. I pikardské a jiné bludy ovšem mezi ně patřily, ty však byly již svou povahou mnohem nebezpečnější.

Do podrobností zde není třeba zacházet, ostatně jich ani není mnoho známo. Proto se zastavíme až u výnosu velké pražské obce z 21. července 1421, která mimo jiné nařizovala, aby z každého města „vybráno bylo mužův padesát hodných, do nichž by žádného domnění nebylo, a ti aby sie pilně ptali na pikardy a na ty, kteřížby těm nebo jiným bludóm, anebo kterým všetečnosťom nakládali, a zvláště kněžím, kteřížby z poslušestvie mistrův našich za staršie vydaných vytrhali, nakládali; a ti aby plnú moc měli takové do vazby dávatí, bez nichž ižádný jiný do vazby daný propuštěn býti nikoli nemá“.¹⁷ Překvapuje, jak velký počet příslušníků obce měl být do kampaně zapojen. Zdá se, že mělo jít především o laiky, i když jejich vyšetřovací pravomoc se měla vztahovat i na hříšné kleriky.

Po delší odmlce pramenů se „úřad k trestání zjevných hříchuov“ vynořuje až v Artikulech prohlášených v Praze pro zachování svornosti a pokoje z konce dubna 1427, tj. po vypuzení knížete Zikmunda Korybutoviče a konzervativních mistrů z metropole. V šestém bodě se výslovně zakazuje tupení a hanění tohoto užitečně a řádně ustanoveného úřadu. Nepochybně se tak dříve dělo, takže úřad asi přestal vyvíjet činnost. Tak by si totiž bylo možné vyložit trochu nejasný příkaz, aby také nikdo neusiloval „o jeho složenie [asi ve smyslu odložení] až do lepšího řádu a zjednání“.¹⁸ Pád Korybutovičovy garnitury rovněž vynesl do popředí mistra Jana Rokycanu, který byl zvolen úředníkem nad pražským

¹⁴ Zápis o jednotě obcí, ed. F. ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, s. 95.

¹⁵ Srov. zejména V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, IX, s. 175–176, a Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský*, III, Praha 1930, s. 819, pozn. 1, a 824, pozn. 2.

¹⁶ Německé znění manifestu vydal František Michálek BARTOŠ, *Manifesty města Prahy z doby husitské*, Praha 1932, s. 275–278, zde s. 277, odkud jeho text přeložil Amedeo MOLNÁR, *Husitské manifesty*, Praha 1980, s. 78–83, zde s. 81. Latinské znění, pouze však samotných artikulů, začlenil do své *Kroniky husitské* Vavříneck z Březové, ed. Jaroslav GOLL, *Fontes rerum Bohemiarum V*, Praha 1891, citované místo zde na s. 394.

¹⁷ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český*, I, Praha 1840, s. 205.

¹⁸ František PALACKÝ (ed.), *Archiv český*, III, Praha 1844, s. 263.

duchovenstvem. Souběžně s jeho úřadem více méně formálně a bez vlivu působila konsistoř arcibiskupa Konráda z Vechty. Zjevně teprve po Konrádově úmrtí v prosinci 1431 mohl Rokycana pod svým vedením spojit oba úřady a vytvořit tak zárodek utrakvistické konsistoře.¹⁹

Volba mistra Křišťana z Prachatic administrátorem strany podobojí a útěk Rokycany do Hradce Králové v roce 1437, jak můžeme dosti věrohodně usuzovat, represivní dohled konsistoře nad veřejnými mravy při nejmenším utlumily. Rokycana po svém návratu do Prahy na podzim roku 1448 obnovil činnost konsistoře nejen jako správní instituce tentokrát již všeho utrakvistického duchovenstva, ale i jako úřadu dohlížejícího spolu s laiky na veřejné mravy. Jeho světskými členy byli přední politici utrakvistické Prahy, většinou konšelé, což nepřekvapuje, neboť sídlem tohoto „laicko-kněžského práva duchovního“ byla Staroměstská radnice. Trnem v oku katolickým publicistům zejména bylo, že ševci, krejčí a kožišníci jako doktoři soudí měšťany a úskočně klamou obyčejné lidi.²⁰ Jde o staré topos znevažující aktivní účast laiků v duchovní správě.²¹

Dějiny utrakvistické duchovní správy v 15. století si vyžadují nové zpracování, a proto jen s nezbytnou opatrností lze načrtnout její obrysy v počátečním období vlády Vladislava II. Jagellonského. Zhruba až do mírové smlouvy mezi králi Matyášem Korvínem a Vladislavem II. v roce 1478 ovládaly pražské radnice mocenské kruhy poděbradské éry. Hned poté, co se propojily obě konfesní složky panského stavu v zemské obci, mohl král s podporou vlivných katolických pánů a papežské kurie započít s restaurační politikou. Do obměněných rad pražských měst nechal Vladislav dosadit nové lidi, kteří za vidinu dříve netušeného vzestupu byli ochotni provádět jeho příkazy. Avšak ani kališníci nemínili pasivně očekávat další vývoj a již v srpnu 1478 na manifestačním sjezdu v Karlově koleji mimo jiné ustanovili tzv. dolní konsistoř ve složení platném i později, tj. osmi duchovních a čtyř významných laiků/mistrů. Zatímco v Praze nespokojenost kališníků s novou royalistickou radní garniturou nevystupovala příliš na povrch, venkovská utrakvistická města spolu se stejně smýšlející šlechtou usilovala o společný postup. Počínaje rokem 1481 Praha přestala být vhodným místem pro celozemské kališnické sjezdy a v důsledku toho se vše důležité dále odehrávalo na venkově, kde měl utrakvismus stále ještě pevné zázemí.

Dramatický vývoj v letech předcházejících pražskému povstání v září 1483 jsem podrobně vysledoval jinde,²² a proto ve vztahu k našemu záhadnému protokolu připojím jen dvě tři poznámky dosti hypotetické povahy. Jelikož nejméně od roku 1481 rady všech tří pražských měst plně podporovaly krále a jeho rekatolizační politiku, je téměř nemyšlitelné, že by na staroměstské radnici či jinde mohl dále vyvíjet činnost úřad pro trestání veřejných hříchů, ať již samostatně, nebo v rámci tzv. dolní konzistoře. Věci již došly tak daleko, že

¹⁹ Tak alespoň usoudil R. URBÁNEK, *Věk poděbradský*, III, s. 817–819. Poznatky o vývoji obou institucionálních útvarů, konsistoře a úřadu pro trestání zjevných hříchů, naposled shrnula a obohatila Blanka ZILYNSKÁ, *Utrakvistická církevní správa a možnosti jejího studia*, AUC – Philosophica et Historica 2, Z pomocných věd historických XV, Praha 1999, s. 29–53, zde zvl. s. 45–47, kde také starší literatura. Žádná z prací o utrakvistické duchovní správě, pokud je mi známo, nevěnovala obnovení úřadu pro trestání zjevných hříchů v roce 1483 pozornost.

²⁰ Podrobně k tomu s početnými doklady R. URBÁNEK, *Věk poděbradský*, III, s. 821–824.

²¹ Srov. František ŠMAHEL, *Husitští „doktoři“ jehly a verpánku*, in: Noemi Rejchrtová (ed.), *Směrování. Pohled do badatelské a literární dílny Amedea Molnára*, Praha 1983, s. 89–96, přetisk in: F. Šmahel, *Mezi středověkem a renesancí*, Praha 2002, s. 238–248.

²² F. ŠMAHEL, *Pražské povstání 1483*, s. 42–66.

v lednu 1483 měli pražští kanovníci spolu s řeholníky v úmyslu požádat krále o zrušení dolní konzistoře a o vyslání poselstva k papeži ve věci příštího arcibiskupa. Pokud sami pražští royalisté chystali pro své odpůrce obdobu příští Bartolomějské noci (ani to nelze zcela vyloučit), pak byli mohutnou revoltou z 25. září 1483 zcela zaskočeni.

V celém tomto vzbouření se i v náboženských otázkách rozhodným způsobem prosadili laičtí představitelé kališnické stavovské obce. Z tohoto důvodu nemůže překvapit, že při vzplanutí náboženského radikalismu došlo k oživení nejen destruktivního obrazoborectví, ale i přepjatého mravního puritánství. Za obojím se jistě skrývaly i temné stránky lidských povah, jak tomu při obdobných davových vzepětích myslí bývá. Jestliže toto vše nevybočuje z roviny domněnek, samo obnovení duchovního úřadu na pražských radnicích je možné považovat za reálný záměr všech tří pražských měst. Na rozdíl od předchozí doby však úřad k trestání veřejných hříchů neměl mít sídlo jen na staroměstské radnici, nýbrž na radnicích všech tří pražských měst.²³

Nastal čas k položení očekávané otázky. Podařilo se nám na základě předchozí stručné retrospektivy přiblížit se ke skrytému obsahu výše uvedeného zápisu? Nikoli jednoznačně. Snad jen můžeme mít za to, že z důvodů, které neznáme, a které ani pisatel „pro krátkost času“ nemínil sdělit, úřad pro stíhání veřejných hříchů obsadil neznámo kdy Rečkovu kolej, odebral jí pečeť, zakládací listiny, pokladnu i klíče od bran a jizeb. Mohlo se tak stát proto, že obec neměla úřad kam umístit. Kolejní jmění kromě toho úředníkům zajišťovalo vše, co bylo třeba, od vytápěného prostoru až po každodenní obživu. Právě tak ovšem obsazení koleje mohlo být trestním či preventivním opatřením svého druhu. O další možnosti ještě uslyšíme.

Zatím nebyla řeč o univerzitě a Rečkově koleji, k níž se protokol bezprostředně vztahoval. Záříjové bouře v Praze jako by se univerzitní obce vůbec netýkaly, alespoň mlčení pramenů by tomu nasvědčovalo. Tak tomu však jistě nebylo, zápas o kalich a o vše, co s ním bylo spojeno, úzce souvisel s existencí univerzity jako výlučně utrakvistické instituce. Děkanská kniha, jediný známý pramen, o který se lze opřít, vypovídá o soudobých vzrušených událostech poněkud zmateně. Nesrovnalosti se kupí již počínaje zápisem mistra Martina z Počátek, který se stal děkanem 9. října 1481. Děkan Martin krátce po svém zvolení ještě v pondělí před sv. Havlem (15. října) zapsal jména čtyř nových licenciátů, následující záznam se však překvapivě hlásí až do roku 1483.²⁴

Zápis začíná slůvkem „Item“, jako by šlo o pouhé pokračování předchozí agendy: „*Item anno 1483, inter alia plurima in regno Bohemiae eodem anno currencia facta, et quamvis multa digna forent propter futurorum memoriam annotatum, istud tamen principalius, ubi jam Dominus ex alto mira sui gracia regnum hoc respexit.*“ Takto vzletně děkan uvedl příchod biskupa Augustina Lucianiho, který přišel do Čech světit kališnické čekatele na kněžství. Tento zchudlý italský biskup překročil české hranice v dubnu 1482 a již 26. května vysvětil na Lipnici první utrakvistické kněze.²⁵ Pražští mistři zaslali Augustinovi uvítací dopis,²⁶ o něm však mistr Martin mlčí a pozornost věnuje nevraživosti, kterou příchod světicího biskupa mezi českými katolíky vyvolal. Nejen však mezi nimi, neboť kvůli biskupovi odpadly i bakalářské zkoušky v obvyklém termínu kolem sv. Václava. Důvod byl

²³ Na tento rozdíl upozornil již R. URBÁNEK, *Věk poděbradský*, III, s. 824, pozn. 2.

²⁴ MUPr I/2, s. 145–146.

²⁵ Více o biskupu Augustinovi Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 119–128.

²⁶ List vydal Josef TRUHLÁŘ, *Manuálík M. Václava Korandy*, Praha 1888, s. 131–132.

v univerzitních dějinách zcela ojedinělý: mnozí studenti toho času odešli do Hradce Králové, aby zde od mobilního biskupa přijali svěcení.

To vše se odehrálo v roce 1482, a proto je na místě se ptát, zda k uvedení roku 1483 nedošlo pouhým omylem. Na první pohled by se mohlo zdát, že nikoli, protože i zápis následujícího děkana Václava z Pacova nese datum *anno 1483*. Alespoň podle editorů, kteří pro svou dataci našli oporu ve vlastnoručním zápisu nového děkana: „*Anno ob ortu salvatoris nostri octoagesimo tertio (in margine: secundo) currente supra millesimum ac quadringentesimum, die 9. mensis Octobris, ego Wenceslaus de Paczow ... electus sum in decanum facultatis...*“²⁷ Podle paleografické expertízy prof. Ivana Hlaváčka však jde o pouhý omyl editorů, neboť obě data vyjádřená arabskými číslicemi je nutno shodně číst „1482“. Tak také četl nebo mlčky editorův omyl opravil V. V. Tomek v seznamu děkanů artistické fakulty.²⁸ Ve skutečnosti se tak pomýlil pouze děkan Václav z Pacova ve slovním vyjádření roku, kdy započal svůj úřad.

Víme-li již, jak se věci měly, pak ještě 30. ledna roku 1483 licenciáti Jan z Blovic a Viktorin (Kornel) z Chrudimě přijali při promoci mistrovský biret.²⁹ A protože 24. září 1483 vypuklo v Praze povstání, odpadly eo ipso bakalářské zkoušky ve svatováclavském termínu. Další zkoušky, tentokrát opět bakalářské, se uskutečnily 17. září 1484. Pokud na půdě univerzity propukly nějaké virulence, záznam se o nich nedochoval. Univerzitní obec, jak je ze zápisů obou děkanů zjevné, zvláště srdečně přijala biskupa Augustina, a proto se téměř rozumělo samo sebou, že rektor M. Jakub z Pacova spolu s ním a duchovenstvem pražských měst 26. dubna 1484 přistoupil k zápisu jednoty tří pražských měst z 6. října 1483.³⁰ Bakalářské zkoušky v tomto školním roce byly přece jen trochu početnější, neboť 17. září 1484 při nich uspělo sedm kandidátů.³¹ Dva týdny před skončením děkanského úřadu mistr Matěj z Brnné ještě stačil zaznamenat, že 29. září byl král Vladislav po návratu do Prahy přijat sice „*honorifice*“, avšak „*mediocri cum splendore*“.³²

Děkanem pro příští období byl poněkud překvapivě zvolen pozdější proslulý právník Viktorin Kornel ze Všehrd, jemuž ještě neuběhlo dříve povinné biennium, to jest dvouleté zkušební období předepsané pro plnoprávné mistry – regenty. Na statuta se za jeho úřadu ani v jiném ohledu příliš nehledělo. Jinak by nemohl mezi zkoušejícími mistry vzniknout spor, v jakém pořadí mají být kandidáti po úspěšném vykonání mistrovských zkoušek zapsáni do úřední knihy. Od pradávna byli totiž noví bakaláři a mistři zapisováni podle pořadí úspěšnosti, takže nejlepšímu patřilo místo první a nejhoršímu místo poslední. Převahou hlasů však tentokrát mistři rozhodli dát přednost pořadí, v němž kandidáti přistupovali před čtyřčlennou zkušební komisí.

²⁷ MUPr I/2, s. 146–147; faksimilová edice *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis* etc., Pragae 1983, s. 312–313. „Ignoravit iste calendarium“, poznamenali editoři starší edice v marginální poznámce, neboť již oni nemohli pochopit, proč dotyčný děkan neb některý z jeho nástupců nebyl s to chybné datum opravit.

²⁸ V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, IX, s. 356–357 (Děkanové fakulty artistické).

²⁹ MUPr I/2, s. 147. V důsledku zmatených zápisů v Děkanské knize František ŠMAHEL – Miroslav TRUC, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433–1622*, AUC-HUCP 4/2, 1963, s. 47, přičetli tyto dvě mistrovské promoce k roku 1481. V důsledku toho se v tabulce objevily ročníky 1482 a 1483 bez bakalářských a mistrovských zkoušek.

³⁰ Originální listina se zachovala v Archivu Univerzity Karlovy pod sign. I/88.

³¹ MUPr I/2, s. 150–151.

³² MUPr I/2, s. 152.

Po tomto dosti chudém výtěžku zpráv z univerzitních písemností se vrátíme k protokolárnímu zápisu v lobkovickém rukopisu VI E f. 8. Ať už zábor Rečkovy koleje anebo její části mohl mít různé, nám neznámé příčiny, ať už trval delší či kratší dobu, tři jmenovitě uvedení úředníci 17. srpna 1485 direktorům a proboštovi budovy spolu s archivem předali. Když úřadu po uzavření náboženského smíru nebylo již zapotřebí anebo když s blížícím se zahájením akademického roku bylo třeba vrátit kolej původnímu účelu, trojice úředníků s kolejí předala i výše vypočítané věci. Ve spojitosti s těmito domněnkami, o jejichž pravděpodobnosti lze ovšem pochybovat, budeme si snad lépe umět poradit se záznamem řádu, respektive pravidel nejmenované instituce či korporace zapsané na pag. 44 stejného rejstříku. I když ve faksimilovém vydání z roku 1948 oba zápisy na sebe opticky navazují, ve skutečnosti je dělilo 7 prázdných stran. Sám o sobě je tento zápis pocházející od stejného písaře nemenší záhadou než předávací protokol na s. 36:

pag. 44

- [1] *Item úředníci aby nesesedeli než do téhodne a pakli by se obci líbilo, mohú druhý týden a víc víc sedieti.*
- [2] *Item kto by volený úředník byl a tomu se protivil, polož pánóm groš bez meškánie.*
- [3] *Item kto by před pány se smál znamenitě, daj pokuty dva peníze, též páni.*
- [4] *Item kto by před pány předstúpil bez opovědi, polož denár.*
- [5] *Item kto by nedal pokuty pánóm starým, aby novým to dal dvě [dvojnásob].*
- [6] *Item ať sú páni na věži vsazeni, jakož toho obyčej, kdyby co zavinili.*
- [7] *Item aby o to úředníci péči měli, aby zámek zavřín byl dřív ii hora na noc a pakliby to obmeškali, ať pintu starého postaví.*
- [8] *Item ať svád žádných nenie. Pakli by byly, ať je na pány zneseno, a bude-li pak jináč, ať jest na panské milosti.*
- [9] *Item kto dá sýr ku [o]bci, prvé pánóm okázá.*
- [10] *Item, aby řeč latinská u stolu mluvena byla, leč by host aneb kratochvíl jakáz byla, a to pod takovou pokutu aby denár polož, pakli jináč bude.*
- [11] *Item, kto by lál jakžkoli škodlivě, ať denár dá.*
- [12] *Item kto by co naléz, aby to dal na kolace. Pakli by nedal, bude trestán jako by ukrad a nadto když co ukradne, že bude trestán dubovými škorněmi aneb pokutú.*
- [13] *Item kto by nestál k obesláni panskému, denár dá.*
- [14] *Item aby služebníci pěkně se před pány měli, jakož nato záleží pod dubovými škorněmi.*
- [15] *Item komu by kázali do kázně [sic] páni, aby sobě zjednal tovaryše a pakli by nechtěl, aby sobě všickni toho dopomohli, a to bez meškánie a nadto ať pokutu ii denáry dá.*
- [16] *Item kto by hác neměl a vosvědčen byl ať dá, leč by jaká nemoc jemu překážela, ať dá halěř.*
- [17] *Item aby do vína žádný nechodil, leč s povolením obci. Pakli kto puojde, bude trestán jakž toto sluší neb vrbami hanebními aneb jakž bude moci najvíc to tak etc.*
- [18] *Item ještě toto: aby ani ovoce žádného trhal, budťo hrušek neb vořechů neb vína, že bude trestán též pokutú jakož dřéve poviedino.*
- [19] *Item jestilize by páni rozkázali zámek zavřítí úředníku a von toho neučinil, aby to dal dvě.*

Jelikož písař měl dost místa, aby v zápise pokračoval, zdá se, že v prepise nebo záznamu došel až na konec. Naopak počátek tomuto textu zjevně chybí. Skladba 19 článků je dosti zmatená, střídají se v nich příkazy obecné povahy s ustanoveními, jež se týkají jen „pánů“, tj. zcela jistě staroměstských konšelů a úředníků, snad právě duchovního úřadu dohlížejícího i na veřejné mravy. Podřízenost úředníků vůči pánům vyplývá hned z několika článků. Snad nejvíce je tento vztah patrný z článku druhého, který zvolenému úředníku ukládá přijmout funkci pod pokutou jednoho groše. Neříká se, na jak dlouho, vzhledem k výši pokuty asi jen na přechodnou dobu. S tím může souviset článek první, podle něhož úředníci měli jen s povolením obce zasedat déle než jeden týden. Páni dále úředníkům uložili, aby „zámek“ uzavřeli před druhou hodinou noční [7], a aby ho uzavřeli vždy, když páni poručí. V případě, že by to úředník neučinil, měl zaplatit „dvě“, nejspíše dvojnásobnou pokutu [19].

Obecně zaměřené články působí jako instrukce od rady, co mají úředníci především sledovat. Patří sem především přestupky proti radním pánům. Kdo by se hlasitě či jinak rušivě (znamenitě) smál před nimi, měl dostat pokutu dva peníze [3]. Také za příchod do rady bez ohlášení byla pokuta, a to ve výši jednoho denáru [4]. Stejná pokuta hrozila i tomu, kdo by se po předvolání k radním pánům nedostavil [13]. Nezaplacení pokuty starým konšelům se nevyplatilo, protože novým pak byla povinnost zaplatit dvojnásobek [5]. Kdyby však sami „páni“ něco zavinili, měli být i oni vsazeni do věže [6]. Zda se tím míní sami konšelé, nelze v období puritánské obsese zcela vyloučit. V úvahu by ovšem mohli přicházet i jiní páni, tj. *directores*, kteří spravovali jmění koleje *Nationis Bohemorum*. Častější zprávy o nich máme až od 40. let 15. století. Direktorem Rečkovy koleje, o níž nám jde v prvé řadě, býval podle tradice děkan fakulty, i když ne vždy.³³

Zhruba polovina článků se týká chování a kázeňských přestupků. Jen z jednoho ustanovení nepřímou plyne, že jde o společenství studentů bydlících v koleji. Kde jinde se také v daných souvislostech mělo mluvit „u stolu“ latinsky než právě v koleji? Výjimka platila jen pro hosty a pro příležitostně „kratochvíle“, jinak každému hrozila pokuta ve výši jednoho denáru [10]. Za sváry a rozepře sice pokuty nebyly stanoveny, zato však se jimi měli zabývat sami páni [8]. Znění dalšího článku [9] není příliš spolehlivé, proto za ním necháme otazník.³⁴ Běžnou pokutou byl jeden denár, který musel zaplatit i ten, kdo „by lál jakžkoli škodlivě“ [11]. Dvojnásobná částka hrozila tomu, kdo by si navzdory příkazu nezjednal tovaryše „do kázně“ [15]. Jak tomu rozumět, když ani jeden z možných významů staročeského slova „kázně“, tj. trest a kázání nedává této větě valný smysl? Jelikož se však hned v následujícím článku mluví o spodkách, mohlo snad i v tomto případě jít o hygienu, pokud písař místo „lázn“ nezapsal „kazn“. V každém případě tomu, kdo by byl bez závažného zdravotního důvodu přistižen bez „hác“, hrozila pokuta jednoho halře [16].

Zvláštní trest „*dubovými škorněmi*“ byl určen jak tomu, kdo by něco ukradl, tak i tomu, kdo by nalezené věci, myslí se tím především potraviny, neodevzdal pro „kolace“, tj. společné snídaň a svačiny [12]. Pod tímto trestem si snad lze představit nějakou formu pranýře,

³³ Povšechně k direktorům *Nationis Bohemorum* Zikmund WINTER, *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 48–49; viz také V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, IX, s. 215, cenné doklady z pramenů uvádí *Slovník středověké latiny v českých zemích*, II, D–H, Praha 1993, s. 178. O direktorech se rovněž mluví v zakládacích listině, kterou vydal M. SVATOŠ, *Jan Reček*, s. 140–151, č. 14.

³⁴ Z více variant jsem vděčně přijal znění, které mi navrhl prof. Ivan Hlaváček. Za konzultaci rovněž vděčím kolegovi Jaroslavu Boubínovi.

nebo dočasné nošení nepohodlných dřeváků. Stejný trest totiž hrozil těm služebníkům, kteří by se k pánům nechovali tak „pěkně“, jak se slušelo [14]. „Vrbami hanebnými“ měl být potrestán ten, kdo by chodil do vinic bez povolení obcí [17]. Ani v tomto případě nevíme, zda šlo o tělesný či jiný trest. Zatímco tento zákaz se týkal vinic ve vlastnictví pražských obcí, předposlední článek se asi vztahoval k zahradě, kterou kolej roku 1445 zakoupila poblíž novoměstského kostela sv. Štěpána.³⁵ Zde si dobře umíme představit hrušky, ořechy i víno, jež bylo zakázáno bez povolení trhat [18].

Jsmo na konci krátké etudy, jež by snad ani nevznikla, kdyby si to nevyžádala potřeba celkové analýzy rukopisu VI E f. 8 pro připravenou edici nejstarších knižních katalogů pražských kolejních knihoven. Jestliže v souvislosti se zápisem o jednotě obcí tří pražských měst z 6. října 1483 měly být na každé radnici znovu obnoveny duchovní úřady pro dohled nad veřejnými mravy, měly jistě kompetence mnohem širší odpovídající popřevratové situaci i atmosféře v pražských městech. Zdá se dosti nepravděpodobné, že by staroměstská obec převzala Rečkovu kolej pro potřeby tohoto obnoveného úřadu. Spíše se tu nabízí další domněnka, a to potřeba náležitého svěcení utrakvistických kněží v době pobytu biskupa Augustina Lucianiho. Výstavná Rečkovu kolej mohla dočasně posloužit jako kněžský seminář svého druhu.³⁶

Z univerzitních pramenů, zejména ze zápisů v Děkanské knize, plyne, jakou váhu mistři přikládali působení italského biskupa. Nezapomínejme, že potíže s nedostatkem řádně vysvěcených kněží byly dlouhodobého rázu. Svěcení přitom nevyžadovalo univerzitní grady, jak mimo jiné vyplývá i z povzdechu děkana Martina z Počátek, že studenti dali přednost vysvěcení v Hradci před bakalářskými zkouškami. Jelikož se v této době nedbalo ani na fakultní statuta, kdo ví, do jaké míry byl od kandidátů kněžského svěcení vyžadován kanonický věk 24 let. Pokud by tomu tak bylo, byl by právě pro tyto seminaristy určen kázeňský řád, s nímž si jinak nevíme příliš rady. K záboru Rečkovy koleje by tak hypoteticky mohlo dojít po slavnostním přijetí biskupa Augustina Lucianiho v Praze 20. října 1483. Postupem doby potřeba zvláštního semináře zjevně pominula, neboť zájemci o svěcení ho mohli dosáhnout běžným postupem. V úvahu třeba vzít i výhrady, které vůči italskému biskupovi neskrýval administrátor Václav Koranda.³⁷ V celé této záležitosti zůstává mnoho nejasného. Obě navržené modalities dočasného záboru Rečkovy koleje, tj. jako sídla úřadu pro trestání veřejných hříchů nebo jako semináře kališnického kněžstva jsou domněnkami z nouze. Poctivě je tudíž říci: *non liquet*. Bádání však zdaleka není u konce. Vždyť někdy stačí jedno nahodilé zjištění, aby se složité konstrukce zřítily jako domeček z karet.

³⁵ Rečkovu kolej tuto zahradu pořídila za 4 kopy, jak zjistil Z. WINTER, *O životě*, s. 61.

³⁶ Biskup Augustin po svém příchodu do Prahy získal za sídlo výstavný dům U Jednorozce na nároží Staroměstského náměstí a Železné ulice. Zda zde přebýval až do své smrti v roce 1493, není jisté. Viz V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy*, VIII, Praha 1891, s. 67.

³⁷ Více o nich J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 126–129.

Rätselhafte Kleinigkeiten im Register des Reček-Kollegs

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz über zwei Notizen in der Handschrift VI E f. 8 der Lobkoviczer Bibliothek in Nelahozeves (Mühlhausen an der Moldau) entstand aus dem Bedürfnis heraus, diese Quelle für die anstehende Edition der ältesten Bücherkataloge der Prager Kollegienbibliotheken einer Gesamtanalyse zu unterziehen. Die Notizen erfassten mit beträchtlicher Wahrscheinlichkeit die Existenz eines Sonderamtes für die Aufsicht über die öffentlichen Sitten, das von der Gemeinde der Prager Altstadt nach dem Aufstand der Kelchanhänger im September 1483 eingerichtet wurde. Die erste Eintragung vom 17. August 1485 (pag. 36) ist ein Protokoll über die Rückgabe des Siegels, der Gründungsurkunde, der Kasse und der Schlüssel des Marienkollegs, das 1438 von Jan Reček aus Ledetsch (Ledeč) gegründet wurde. Die zweite Notiz (pag. 44) enthält in 19 Artikeln die Regeln für ordentliches Benehmen, die wohl für die Kandidaten der Priesterweihe durch den italienischen Bischof Augustin Luciani bestimmt waren. Verf. vermutet, dass das erwähnte Kolleg zeitweilig entweder für die Vorbereitung des utraquistischen Klerus bestimmt gewesen sein konnte oder aber als vorübergehender Sitz eines geistlichen Amtes für die Bestrafung von Todsünden.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter